

Otabek BAKIROV,

Jizzax Sambhram universiteti "Ijtimoiy gumanitar fanlar" kafedrasini mudiri

E-mail: bakirovotabek@mail.ru

Falsafa fanlari doktori, dotsent I.Siddiqov taqrizi asosida

PHILOSOPHICAL CHARACTERISTICS OF THE UNDERSTANDING OF NATIONAL IDENTITY UNDER GLOBALIZATION

Annotation

In this article, the increasing globalization in the world today, the increasing threats to national identity and spirituality, and the work aimed at increasing the effectiveness of the work being carried out against it in our country are expressed.

Key words: Globalization, global, intensification, national identity, cultural life, national heritage, patriotism, enlightenment, national identity, political justice, Soviet rule, political dependence.

ФИЛОСОФСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

В данной статье выражены усиливающаяся глобализация в современном мире, возрастающие угрозы национальной идентичности и духовности, а также работа, направленная на повышение эффективности работы, проводимой против нее в нашей стране.

Ключевые слова: Глобализация, глобальность, интенсификация, национальная идентичность, культурная жизнь, национальное наследие, патриотизм, просвещение, национальная идентичность, политическая справедливость, советская власть, политическая зависимость.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASHNING FALSAFIY XUSUSIYATLARI

Аннотация

Ushbu maqolada bugungi kunda dunyoda globallashuvning tobora avj olishi milliy o‘zlikka va ma’naviyatga qarshi taxdidlarning kuchayishi hamda unga qarshi mamlakatimizda olib borilayotgan ishlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan ishlar o‘z ifodasini topgan.

Kalit so‘zlar: Globallashuv, global, intensifikatsiya, milliy o‘zlik, madaniy hayot, milliy meros, vatanparvarlik, ma’rifat, milliy o‘zlik, siyosiy adolat, sho‘rolar hukmronligi, siyosiy qaramlik.

Kirish. Bugun dunyoda kechayotgan globallashuv jarayonlarini anglash, ularni obyektiv baholash oson emas. Ular bir tomondan, insoniyat va sivilizatsiya erishgan yutuqlarga tayanib, integratsiyani kengaytirishga xizmat qilayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, gegemonlikka da’vogar qatlamlar va davlatlar ideologiyasini boshqa xalqlarga, qit’alar va davlatlarga zo‘rlab singdirishni qo‘llab-quvvatlamogda. Ushbu ichki ziddiyatlar globallashuv bayrog‘i ostida barcha etnoslar va etnomadaniyatlarining mustaqilligiga raxna solayotgani voqelikka aylanib borayotgani uchun antiglobalistik harakatlar doirasi kengayib borayotgani kuzatiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Umuman olganda, ushbu atamaga ta’rif beriladigan bo‘lsa, “global” fransuzcha global so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, “umumga oid”, “umumga taalluqli”, “umum bilan bog‘liq” ma’nolarini anglatadi. Etimologik nuqtayi nazardan “global” so‘zi lotincha “globus” ya’ni “shar” so‘zidan kelib chiqqan hisoblanadi. Globus deganda yer shari nazarda tutiladi. Mazkur yondashuvni ilk bor Aristotel tomonidan qo‘llangan. Taniqli sotsiolog E.Giddens fikriga ko‘ra, “globallashuv bir-biridan ko‘p uzoqlarda ro‘y beradigan mahalliy voqea-hodisalarning butunjahon sotsial munosabatlarga intensifikatsiyalashuvidir” [1]. Uning ta’kidlashicha, bu intensifikatsiyalashuv milliy davlatlar jahon tizimi, jahon kapitalistik tuzum iqtisodiyoti, umumjahon harbiy tartib va xalqaro mehnat taqsimotining shakllanishi bilan izohlanadi. U globallashuv jarayonining boshlanishini XVIII asr bilan belgilaydi. Globallashuv – bu xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bog‘langan milliy iqtisodiyotlar majmui sifatida tushuniladigan, jahon iqtisodiyoti tarkibini o‘zgartirish jarayonlarining o‘ziga xos xususiyatlaridan biridir. Aslida, globallashuv XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab turli darajada va ko‘rinishlarda mavjud bo‘lgan va hozirgi davrimizga kelib bu jarayonning avj olishi ro‘y bermogda. Buning ayrim jihatlarini mamlakatimiz uchun ijobiy

bo‘lsa, ayrimlari salbiy ta’sir etadi. Bu ayniqsa, ma’naviyatga yetarlicha zarar keltiradi. Albatta, bu jarayonlardan ko‘z yumib bo‘lmaydi. Muammoning qay darajadiligidan qat’iy nazar uning oldini olish, bunga qarshi kurashish choralarini izlash bizning oldimizda turgan vazifadir. Darhaqiqat, globallashuv jarayoni hozirda hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelmogda. Globallashuv jarayonidan ikki xil maqsadda – ezigulik va yovuzlik yo‘lida foydalanish mumkin. Ezgulik yo‘lidagi harakatlar davlatni va jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladigan bo‘lsa, yovuzlikni maqsad qilgan taraqqiyot mahsuli esa buning tamomila aksidir. Globallashuv jarayonida tahdidlar masalasiga to‘xtaladigan bo‘lsak, u barcha sohalarida bo‘lgani kabi ma’naviyatga ham o‘z ta’sirini o‘tkazmogda. Avvalo, globallashuv – bu ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jarayondir. Shuningdek, xalqlarning madaniyatiga kuchli ta’sir etuvchi hodisa sifatida o‘rganiladi. U dunyoda iqtisodiy integratsiyaning ijobiy omili va milliy iqtisodiyotning natijali o‘zgarishga ko‘makchi sifatida qabul qilingan. Ammo, dunyoda axborot almashinuvining o‘sishi bilan u madaniyat, ilmfan sohasiga ham kirib keldi. Natijada millat madaniyatiga ta’sir etuvchi ma’naviy tahdidlar insoniyat oldiga yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Chetdan kirib kelayotgan, mamlakatimiz fuqarolari, ayniqsa, yoshlar ongini individualizm, egotsentrizm g‘oyalari bilan zaharlovchi ushbu ma’naviy-mafkuraviy tahdidlarga qarshi turishimiz zarur. Bebaho boyligimiz milliy ma’naviyatimiz va qadriyatlarimizga hurmat ruhini shakllantirgan holda ma’naviy tahdidlarni oldini olishga erishishimiz mumkin. Ma’naviyat haqida gap ketganda, shuni alohida ta’kidlash lozimki, u eng avvalo, millatni, milliy madaniyatni, milliy turmush tarzini muhofaza qiladi. Shunday ekan globallashuv jarayonida mamlakat milliy madaniyatiga rahna soluvchi ma’naviy-mafkuraviy tahdidlarni oldini olishda insonlarni yuksak ma’naviyatli bo‘lishi muhim omil hisoblanadi. Buning uchun jamiyatda ma’naviy-mafkuraviy ishlarni zamon talablari asosida tashkil etish zarur. Ya’ni, birinchidan, mamlakat kelajagi bo‘lmish

yoshlarni turli mafkuraviy tahdidlardan himoya qilish; ikkinchidan, manaviy tahdidlarni aynan nimaga qaratilganligini har tomonlama anglab yetish; uchinchidan, atrofirmizda yuz berayotgan voqea-hodisalarga befarq bo'lmagan, dahldorlik hissini oshirish.

Tadqiqot metodologiyasi. Milliy o'zlikni anglash tushunchasi, uning funksiyalari, muammo va yechimlari, milliy taraqqiyotda tutgan o'rni masalalari bir qator olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Avvalo, shuni alohida ta'kidlash lozimki, milliy o'zlikni anglash tushunchasi, uning rivojlanish va millat taraqqiyotida tutgan o'rni masalasi sobiq sho'ro hukmronligi barbod bo'lgandan keyin uni tashkil etgan sobiq ittifoqdosh respublikalarning o'z mustaqilligini qo'lga kiritgandan so'ng ilmiy jihatdan o'rganiladigan eng dolzarb mavzulardan biriga aylandi. Buning bir necha sabablari mavjud:

Birinchidan, sobiq sho'ro hukmronligi sharoitida "mayda" millatlarni o'zaro qorishtirib, katta "og'a"ga qo'shib, yagona sovet xalqini shakllantirishga qaratilgan zo'ravonlikka asoslangan milliy siyosatni amalga oshirish oqibatida ularning o'zligini anglashiga va o'z zaminlari asosida rivojlanishlariga imkoniyat qoldirmagan edi. Ayniqsa, ularning ongi va qalbiga "yagona" sho'ro madaniyatini singdirishga qaratilgan amaliyot natijasi milliy ma'naviyatlardagi o'ziga xoslikning tobora xiralashib borishi milliy o'zlikni anglashning rivojlanishiga katta to'siq vazifasini bajardi. Sho'rolar hukmronligi sharoitida milliy ma'naviyatning rivojlanishi "eskidan" (milliy merosdan) voz kechish asosida bir tomonlama, yagona sho'ro madaniyatini rivojlantirishustuvor yo'nalish sifatida amalga oshirildi. Natijada, sobiq sovet hududida nafaqat milliy ma'naviyat qashshoqlashdi, shuningdek, undan butunlay uzilib qolish xavfi ham vujudga keldi. Bu yerdagi yuzaga kelgan asosiy muammo milliy o'zlikni anglashning rivojlanishi uchun zarur imkoniyatlarni umumsayyoraviy tamaddun bilan muvozanatda taraqqiy qildirish bilan bog'liqlikda o'z ifodasini topganligini kuzatish mumkin [2].

Buning natijasida sobiq sho'rolar tizimidagi barch sobiq ittifoqdosh respublikalardagi titil millatlarning o'zligini anglashi, urf-odat an'ana va qadriyatlarini tiklashga bo'lgan intilishi kuchayib bordi. Bu esa sobiq sho'rolar hududida millatlararo ziddiyatlarni vujudga keltirib, bir qator sobiq ittifoqdosh respublikalarda begunoh insonlarning qurbon bo'lishigacha bo'lgan holatni yuzaga keltirdi. Tabiiyki, sho'ro hukmronligi sharoitida "bir tan" – "bir jon" bo'lib yashab kelayotgan "yogona" sovet xalqi ichida o'zaro ishonch barham topdi, titil bo'lmagan millatlar bilan titil millatlar o'rtasida ziddiyatlar oshganidan oshib bordi. Titil bo'lmagan millatlarning o'zlari yashayotgan hududlarda ertangi kun uchun hadiksirash, ikkilanish va ishonchsizlik ruhiyati vujudga keldi. Bu jarayon nazariyada va amaliyotda millatlarni zo'ravonlik bilan qo'shib yuborishga qaratilgan har qanday harakatlar (siyosat) oxir-oqibatda katta fojialarga olib kelishi mumkinligini tasdiqlagan edi.

Har bir millat (elat)ning o'zini real mavjud sub'ekt, muayyan moddiy va ma'naviy boyliklarni ifadolovchi, yagona til, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar va davlatga mansubligi, manfaatlar, ehtiyojlar va istiqbol vazifalarining umumiyligini tushunib yetishi milliy o'z-o'zini anglash deyiladi.

Tahlil va natijalar. Shu jihatdan qaraganda, "milliy o'zlikni anglash" tushunchasiga va uning rivojlanish jarayoniga yangicha va kengroq qarash lozim bo'lmoqda. Avvalo, shuni

alohida ta'kidlash lozimki, milliy o'zlikni anglash sobiq sho'ro hukmronligi sharoitida uning hududida mustaqil ilmiy tadqiqot sifatida o'rganilmasdan kelgan edi. Buning asosiy sababi, sobiq markaz tomondan ittifoqda yashagan millatlarning o'zligini anglash jarayonini kuchli nazoratda ushlab turish va ularning har qanday milliy uyg'onishiga qarshi ayovsiz kuch ishlatish yo'li bilan uni bostirishga qaratilgan siyosatning olib borilgan edi. Bu "tashqaridan" qaraganda, milliy taraqqiyotda muammoning "yo'qligi"ni amaliyotda tasdiqlash edi. Ayni paytda o'sha davrda millat va u bilan bog'liq muammolar haqida sobiq ittifoqdosh respublikalardagi tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarini olib borishi ularning o'zlariga ham katta muammolarni keltirib chiqarishi mumkin edi. Ularga milliy o'zlikni anglashning o'sishi va bu jarayonda mavjud muammolar haqida yozadigan bo'lsa, "millatchi" tamg'asi bosilib, tegishli jazolarga mahkum etilar edi. Sobiq Ittifoqdagi, shuningdek, O'zbekistondagi tadqiqotchilar millat haqida faqat ijobiy jihatlariga, ya'ni mavjud tuzumning sobiq "qoloq" millatlarning gullab-yashnashi borasidagi olib borilayotgan siyosatini ko'klarga ko'tarish, milliy taraqqiyot va millatlararo munosabatlarda mavjud barcha muammolarning "hal" etilganligi va ularning o'zaro yaqinlashib, "yagona" sovet xalqi sifatida shakllanganligi haqida "tadqiqotlar" olib borilishi davlatning yadrosi bo'lgan KPSSning barcha qarorlarida belgilab qo'yilgan edi. Unga amal qilmaganlar esa yuqorida ta'kidlaganimizdek, "millatchi" yoki tuzumning dushmani sifatida jazoga muhtalo qilinardi.

Bunga misol qilib, Turkistonda XIX asrning oxiri XX asr boshlarida shakllangan jadidchilik harakati va ularning millatimizni "uyg'otishga" qaratilgan faoliyati hamda fojiali taqdirini keltirishimiz mumkin.

Ularning millatimiz ma'rifatini ko'tarish yo'li bilan o'lka mustaqilligini qo'lga kiritishga qaratilgan millatparvarlik va vatanparvarlik faoliyatini chuqur o'rgangan marhum jadidshunos, taniqli olim Begali Qosimov shunday yozgan edi: Jadidchilikning mohiyatini Millat va Vatanni anglashdan, ular manfaati uchun kurashishgacha bo'lgan qizg'in va hayajonli jarayon tashkil qiladi. Ayni paytda bu harakat millatni ham tarbiyalab bordi. Uni o'z boshiga yog'ilgan har bir ofatni taqdir deb ta'bir etishdan tahlil qilib, chorasini izlay olish darajasigacha ko'tardi [3].

Bugungi kunga kelib bu sohada bir qator tadqiqotchilar samarali faoliyat olib bormoqdalar. Shu bilan birga hali bu masalani o'rganish borasida katta vazifalar turganligini ham ta'kidlash lozim bo'ladi. Chunki millat mavjudligi sharoitida milliy o'zlikni anglashning o'sishi jarayonini o'rganishga saqlanib qoladi. Millat esa insoniylikning ko'rki sifatida rivojlanadi va davrlar qa'rida takomillashib boraveradi. Shunday ekan, milliy o'zlikni anglashni o'rganishdagi yana bir muammo, uni davr nuqtai nazaridan, millat taraqqiyoti oldida paydo bo'ladigan yangi davr muammolari ko'lami jihatidan izchillik bilan o'rganishga bog'liqdir.

Xulosa. Milliy o'zlikni anglash o'zining ana shu o'ta muhim salohiyati bilan millatning yuragi, qalbi, tomirlarida oqadigan qoni va gavdasini tik ushlab turuvchi jonidir. U avvalo insonga, insondan millatga Alloh tomonidan in'om etilgan ilohiy-ruhiy quvvatdir. Shuning uchun ham o'zligini anglashdan to'xtagan yoki undan maxrum bo'lgan har qanday millat ma'n'an o'limga mahkumdir. Ma'n'an o'lgan millat esa jismoniy ham o'lib, olomonga aylanadi.

ADABIYOTLAR

1. Giddens A. The Con sequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990.P.64
2. Otamuratov S "Globalashuv va milliy-ma'naviy xavfsizlik" Toshkent-"O'zbekiston"-2015
3. Qosimov B. Milliy uyg'onish: Jasorat, ma'rifat, fidoyilik.-T.: "Ma'naviyat", 2002. 4-b.